

SZENT ISTVÁN BARAKKTEPLOMA

ADALÉKOK A BADEN-WÜRTTEMBERGBE KITELEPÍTETT MAGYARORSZÁGI NÉMETEK VALLÁSI INTEGRÁCIÓJÁHOZ

Ha ma Németországban Szent István király nevét említjük, sokaknak talán a „bambergi lovas” jut eszébe. A dómbeli legendás középkori lovasszobor modelljének kiléte ugyan máig vitatott, Szent István neve azonban rendre felbukkan a szóba jövő alternatívák között. Ez bizonyára mindaddig így lesz, míg a rejtély megoldatlan marad. Mások bizonyosan az északabbra fekvő aacheni dóm magyar kápolnájára gondolnak, ahol a magyar zarándokok emlékezetét 1993 óta új Szent István szobor (Varga Imre alkotása) ápolja.

Bár e két leghíresebb emlékhely már önmagában tanúsítja, hogy Szent István király alakja a német történelem korábbi évszázadaiban nemcsak hogy nem volt ismeretlen, hanem jelentős kultúrtörténeti nyomokat hagyott hátra,¹ e munkánk keretében az a kérdés foglalkoztat bennünket, hogy a később Németországba települők megújították-e ezt az emlékezetet, vagyis a II. világháború után Magyarországról menekült, kitelepített és Németországban letelepedett németek vajon magukkal hoztak-e valamilyen újabb keletű Szent István-emlékezetet? Ha abból a már ismertetett² adalékból indulunk ki, hogy a magyarországi németek a Darmstadt/Griesheim mellett épült új településüknek a Szent István nevet adták (St. Stephan), azt gondolhatjuk, igen. Hiszen valóban nem magától értetődő az, hogy a hazájukat hátrahagyni kényszerülő telepesek az új egzisztenciájukat jelentő lakótér szimbólumának éppen az őket elbocsátó ország hatalmi ikonját, a történelmi Szent István király figuráját választják.

Mit jelenthetett azonban számukra Szent István király alakja? Ma természetesen 60 év távlatából nem könnyű rekonstruálni ezt. S hozzá kell tennünk, alapjában csak akkor lenne lehetséges, ha a Magyarországról kitelepült németek vallásgyakorlata és vallási integrációja teljes tudományos feldolgozásának a birtokában lennénk. Ezt azonban sajnos nem mondhatjuk el. Így ezúttal megfigyelésekre, illetve néhány rendelkezésre álló forrás bevonásával csupán néhány összefüggés bemutatására vállalkozhatunk.

SZENT ISTVÁN MINT ÁTFOGÓ TÖRTÉNELMI SZIMBÓLUM

Ha beszélünk a dunai svábok történelmi emlékezete szempontjából az egyik legfontosabb intézménybe, az ulmi „Donauschwäbisches Zentralmuseum” épületébe, ki-

¹ A néprajzkutató Georg Schreiber nagy érdeme, hogy részletes és alapos „leltár” birtokában vagyunk István király délnémet szakrális kultúrtörténeti emlékeit illetően. Több munkájában számos ikonográfiaileg is gazdagon alátámasztott példával bizonyítja, hogy István alakja, a magyarokat keresztényi hitre térítő munkája a délnémet térségben nemcsak ismert, hanem itt egyfajta kultusz tárgya is volt. Vö.: Schreiber 1938. 24–26. (Szent István tisztelete Bambergben)

² Senz 1994. 152–159.; Kaltenecker 2001.; Schell 2008. 71–75.

emelt helyen találjuk a Kárpát-medence kereszténnyé válását szimbolikusan megjele-
nítő mozaikalkotást, amely a jeles dunai sváb művész, Josef de Ponte műhelyéből
származik. A mű a felnőtt István keresztelését ábrázolja. Ez a múzeumi kontextus
által még ikonikusabbá váló mű jól példázza, hogy Szent István a kitelepített németek
számára mindenekelőtt a szülőhaza egyik legfontosabb történelmi alakja, ha úgy tet-
szik, az ezeréves történelmi hazát összességében reprezentáló figurája. Alakjába sűrű-
södik a magyarok és más nemzetiségek Kárpát-medencebeli sorsközössége, magába
foglalva az utóbbi 200 év közös történelmét, az ország közös építésének idejét, amely
a mozaikon bemutatott István keresztelkedésével és államépítő, valamint keresztény
térítő munkájával alapozódott meg.

A szent király egyben a toleráns uralkodó példakép-vezértoposza.³ S mint
ilyen – hogy a fent említett St. Stephan település példájánál maradjunk – igen erősen
meg kellett hogy gyökerezzen a magyarországi németiség tudatában, ha azt még a
megtapasztalt intolerancia, a szülőhazából való kiutasítás traumája sem tudta kitörölni.
A példaképmotívum fennmaradását nemcsak a már említett bambergi lovas képé-
nek gyakori ikonikus használatánál látjuk, hanem a település helyi monográfiájában is
megtalálhatjuk azt a névadás körülményeiről szóló mondatokban:

*„Hosszasan húzódó viták után [...] az amerikai parancsnoksággal és Darmstadt főpol-
gármesterével, mi telepések végre zöld utat kaptunk. [...] Negyvenen találkoztunk január-
ban, első ízben Frankfurtban. Hamarosan megegyeztünk abban, hogy településünk a
Szent István nevet viselje, azét, aki a német telepéseket már 1000 évvel ezelőtt behozta az
országba. [...] Új, keresztény vallása segítségével uralkodott bajor feleségével, Gizellá-
val, a csanádi Szent Gellérttel valamint a korszak hidépítőjével, a prágai Szent Adalbert-
tel. Kormányzása 41 esztendeje alatt Magyarország felvirágzott. Nyelvi korlátok akkor
nem álltak útban. Mivel mindannyian egymáshoz közeledtek, így mindebből áldás lett!
Ma nem őket kellene követnünk?”⁴*

A falualapító telepések nehéz és kitartást igénylő, de végül sikeres munkát
végeztek. A telepes családok számára kiutalt 58 parcellán házakat, utakat, saját temp-
lomot építettek és termővé tették a lövészárkok, gránátbeütések és -szilánkok követ-
keztében használhatatlanná vált földet, amely nemcsak parlag, hanem homokos,
sztyeppszerű és kedvezőtlen foszfát- és kálisó-összetételű volt. Ingomar Senz kultúra-
teremtő munkájukat az annak idején honfoglaló, ugyancsak nehéz munka árán hazát
teremtő őseikhez hasonlítja.⁵

St. Stephan lakói először dunai sváb hazájukhoz hasonló növényeket termeszt-
tek: kukoricát, paprikát és mindenekelőtt szőlőt. Majd látva azt, hogy az időjárás
nem kedvez a megszokott növényeknek, teljesen úttörő módon spárgatermesztésbe
kezdtek. Ügyességgel és szívóssággal kieszközölték azt, hogy a spárgaföldek évi 10–
20 hektárral növekedtek. Élén jártak a gépesítésben is, a kézzel végzendő aratási
munkálatoknál pedig a rokon összetartás⁶ révén voltak hatékonyak. Az 1960-as

³ Ez úgy tűnik máig érvényes, hiszen ez a gondolat manifesztálódik pl. a Magyarországi Né-
metek Honfitársi Szövetségének („Landsmannschaft der Deutschen aus Ungarn”) újabbkeletű
(2005) hivatalos szórólapján is.

⁴ 50 Jahre St. Stephan [1998]. 6. Amennyiben nincs másként föltüntetve, minden fordítás a
szerzőtől származik.

⁵ Senz 1994. 154.

⁶ www.griesheim.de/St-Stephan.777.0.html [Oldal utolsó megtekintése: 05.11.09]

években St. Stephan már megelőzte a termelésben Hessen addig vezető „spárgavárosát”. A telepések megjelenése és munkája nyomán a kultúrtáj gyökeresen átalakult. A rájuk jellemző rokoni-ismerősi összetartás szelleme („ausgeprägter Sippengeist”) általában is jelentős mértékben elősegítette az egzisztenciateremtéshez és beilleszkedéshez szükséges munkálatok hatékonyságát.

Itt jegyzem meg végül, hogy a badeni néprajzkutató, Johannes Künzig 1951-ben hangfelvételt készített St. Stephan lakóival, akikkel különböző, szülőfalvaikból (Bácskából, Baranyából, Tolnából és a Vértes környékéről) magukkal hozott szokásaikról, hagyományaikról, dalaikról stb. beszélgetett.⁷ Közléseikben a St. Stephaniak úgy tűnik sokszor nem is elsősorban szülőfalujukról, hanem az összességében elvesztett szülőházajukról nyilatkoznak. Egyikük ezt mondta:

„Talán nem is rossz, hogy különböző helyekről jöttünk. Mindegyikünk a saját könyvééről hozza a szokásokat ... s a legjobbkat mondja el és így St. Stephan volt magyar hazánk mintaképe lesz.”

A SZENT-ISTVÁN-TISZTELET BADEN-WÜRTTEMBERGI NYOMAI

Amennyiben a Magyarországról kitelepített németek csakugyan magukkal hoztak egyfajta Szent István-émlékezetet, úgy ez az új környezetben természetesen már nem kapcsolódott konkrét ünnepnaphoz, rituális cselekményhez. E tekintetben Stuttgart városrészének, Möhringennek a St. Hedwig templomáról szóló adalékunk kivétel lehet: itt ugyanis a Johannes-Künzig-Intézet archívuma⁸ sajtóanyagának tanúsága szerint egyfajta Szent István-kultusz nyomaira bukkanunk, amely a templomhoz kötődött. Az újonnan felépített möhringeni templomot, amelyet „a menekültek búcsújárótemplomaként”⁹ is emlegetnek, 1953. április 26-án szentelték fel. Alfred Karasek-Langer, aki a második világháború után Németországba került népcsoportok kultúrájának ismerője volt, úgy tartotta, hogy minden csoportnak „megvolt a maga szentje”. A sziléziaiaknál St. Hedwignek, a magyarországi németység esetében pedig Szent Istvánnak jutott vezető patrónusi szerep.¹⁰ S valóban, a möhringeni St. Hedwig templomban is igyekeztek minden népcsoport „szentjét” képviseltetni: a templomot magát a sziléziaiak védőszentjének ajánlották fel, jobb mellékoltárát Szent Istvánnak (1953)¹¹, majd még ugyanabban az éven az egyenlőség kedvéért St. Klemens Maria Hofbauer-nak, a délmorvaiak patrónusának is szenteltek kápolnát.

⁷ Ez az 1-es számú szalagja a róla elnevezett Johannes-Künzig-Intézet később kb. 1200 szalagosra bővült hangarchívumának (Tonarchiv, Tonband Nr. 1). A felvételt Künzig 1951. 03. 30-án készítette. A szalag bővebb tartalmára itt nem tudunk kitérni, mivel az itt tárgyalt témához nem, hanem elsősorban a néprajz hagyományos kánonjához szolgáltat ismereteket.

⁸ A következőkben a Johannes-Künzig-Intézet Karasek-Gyűjteményére hivatkozunk: Egyrészt a Karasek-Archívum „Donauschwaben” sorozata mappáinak számozott céduláira (továbbiakban Karasek ill. lapszám), másrészt a Karasek-Archívum anyagán belül található Dölker-mappa számozott lapjaira, „Donauraum/Baranya/Batschka” (továbbiakban Dölker ill. lapszám).

⁹ Karasek 1/19–69.

¹⁰ Karasek-Langer 1955. 56.

¹¹ Karasek 1/19–70.

Egy évvel a felszentelés után a Szent-István oltár új emlékművel gazdagodott. A Caritas-segélyszolgálat magyar szekciójának adományaként egy újonnan elkészített Szent-István szobrot avattak az oltár számára Msgr. Alfons Härtl atyának – aki egyben a rottenburgi egyházmegye menekültbiztosja volt – valamint Ludwig Lebernek, a Caritas vezetőjének kezdeményezésére. Az avatáson több egyházi és világi méltóság is jelen volt, közöttük prominens magyar emigránsok. A másfél méteres, fából faragott reliefszerű szobor a hittérítő Szent Istvánt ábrázolja, a kezébe adott kettős keresztel, fején a Szent Koronával. Az arc az érett (szakállas) királyé, fonott copffal. S bár éppen az utóbbi ponton eltér a már említett bambergi lovastól, összességében mégis felfedezhető vele egyfajta „ikonográfiai rokonság”. Hogy a szobornak milyen jelentősége lehetett a népi vallásosságban, ma már nem tudjuk pontosan. Annyit azonban feltételezhetünk, hogy a következő években is szerepet játszott a magyarországi németiség Szent István ünnepein, hiszen az avatás évében megfogadták, hogy évente ünnepi misét rendeznek a szent király tiszteletére.¹²

Ezeket rendszerint augusztus 20-a környékén, az ahhoz legközelebb eső vasárnapon tartották meg. 1955. augusztus 21-én a müncheni (eredetileg békásmegyeri) Hugo Killingert tartott köszöntő beszédet, 1956. augusztus 19-én pedig Franz Joseph Fischer címzetes püspök celebrálta az ünnepi misét, a csobánkai Franz Walper pedig az ünnepi prédikációt. Az 1956-os évben egyben az 500 éves déli harangszót („Angelusläuten”) is ünnepelték. Ebben az évben – tehát immár tíz évvel az elűzetésük után – a Magyarországhoz való kötődés különös jeleként értékelhetjük, hogy a mise végén a magyarországi német hívek elénekelték a magyar nemzeti Himnuszt. Az eseményen az archív újságok képes tanúsága szerint többen is magyarországi képviselőként jelentek meg.¹³

I. kép

Szent István király lovasszobra, amely a Stuttgart-Möhringeni St. Hedwig templomban 1995-ig díszítette annak Szent István-oltárát (Fotó: Schell Csilla)

A LEGENDÁS POPPENWEILENI SZÜKSÉGTEPLOM

Az egykori Szent István-émléketnek a St. Hedwig templomban ma már nincs nyoma. A templom mai plébánosa és sekrestyése (utóbbi bánáti sváb fiatalember) nem tudnak híveik körében aktívan ápolni emlékezetéről. Azonban Baden-Württembergben találunk még egy további igen impozáns Szent István vonatkozású épületet. A tartomány – sőt valószínűsíthetően egész Németország – egyetlen Szent István magyar

¹² Dölker XXXIV/20.

¹³ Dölker XXXIV/20.

királynak szentelt önálló temploma a ma Ludwigsburg városához tartozó bő 4000 lelket számláló Poppenweiler községben áll. A modern, különleges metszésű és kivi-telezésű, oktagon-alaprajzú,¹⁴ terméskő felhasználásával épült templomot 1982-ben adták át. Történetébe érdemes bepillantnunk.

Ludwigsburg körzetébe sok magyarországi német települt, akik kezdettől fogva aktív építői, résztvevői voltak a vallási közösségnek. A tartományi statisztikai hivatal szerint 1950 és 1970 között 78.790 menekültet tartottak számon, amelynek 46%-a szudéta, 12,1 %-a sziléziai, 10,3 %-a magyarországi, 9,1 %-a romániai, 5,0 % besszarabiai német, valamint 4,6 %-a a kelet-porosz területről érkezett.¹⁵ A körzet vallási megoszlása pedig így alakult: 1945 elején 14.500 római katolikus hívő volt Ludwigsburg térségében, ez a szám tizenkét hónap alatt 43.800-ra nőtt. A betelepítettek tehát (a más okokból betelepülőkkel és evakuáltakkal együtt) döntően hozzájárultak ahhoz, hogy az egyházmegyében, és benne Poppenweiler községben is, a II. világháború után ugrásszerűen megnövekedett a katolikus hívek aránya az addig domináns református hányad rovására.¹⁶ Ludwigsburg környékén (is) sokhelyütt protestáns helységekre katolikusokat telepítettek (valamint fordítva), ami nem segítette elő az integrációt.¹⁷

A vallási súlyeltolódás mindkét egyházat nagy feladat elé állította: A katolikus egyház azzal szembesült, hogy egy új, nagylétszámú, más mentalitású katolikus csoport lelki gondozását kellett megoldania, megfelelően semmiképp nem nevezhető személyi és tárgyi feltételek között. Nem állt elegendő helyiség rendelkezésre, pedig a hívőknek éppen az egyházi lelki gondozás segíthetett, a templom adhatott otthonérzetet. Ezt a katolikus egyház is hamar felismerte, és igyekezett a problémát hatékonyan és gyorsan orvosolni. A protestáns egyház számára pedig az új máshitűekkel való tolerancia gyakorlása jelentett a mindennapi feladatokban kihívást.¹⁸ Ludwigsburg körzetében például több mint 40 helységben – így Poppenweilerban is – evangélikus templomokat bizonyos eseményekre (misék, keresztlők, esküvők) a többségi katolikus hívők rendelkezésére kellett bocsátani.¹⁹

¹⁴ A templom nyolcszögű kialakítása a kora-románkori templomokat idézi fel, konkrét „példaképe” a közeli Elzászban, Ottmarsheimban álló templom volt, amely viszont a Nagy Károly híres aacheni ugyancsak nyolcszögű templomának utánezata – s az már csak érdekes véletlen, hogy éppen annak az aacheni dómnak, amelynek egy magyar kápolnája is van.

¹⁵ Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg 1985. 93–104 (ábra: 96–97).

¹⁶ Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg 1985. 121–122.

¹⁷ Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg 1985. 105.

¹⁸ Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg 1985. 105.

¹⁹ Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg 1985. 118. Az evangélikus egyháztanács egy 1946. május 14-én kelt rendeletében kimondta, hogy a helyi evangélikus templomot, közösségi vagy más helységeket a katolikus plébános megindokolt kérelmére mise tartására illetve menekültek gondozására át kell engedni, amíg nekik más helyiség nem áll rendelkezésükre. A valutareformig ez ingyen történt, azután kisebb ellenszolgáltatást kértek.

SZENT ISTVÁN SÖRBARAKKTEPLOMA

Poppenweiler községben 1970-ben, amikor a 3.186 lakos közül 732 katolikus volt,²⁰ új korszak köszöntött be a megerősödő hitközösség életében. Miután – mint említettük – eleinte az evangélikus templomot kellett használniuk, 1972-ben telket vásároltak egy új közösségi vallási centrum alapítása céljából. „*A telek megszerzése során a poppenweileri katolikusok hirtelen <valakikké váltak>*” – írja visszaemlékezésében egykori papjuk, Mayer plébános úr.²¹ Egy évvel később, 1973. október 14-én már fél is szentelték azt a Neckarweihingenből „áttelepített” szükség-barakktemplomot, amelyet a poppenweileriak szabályszerűen megvásároltak. A nem mindennapi adásvételi szerződés értelmében vevő és eladó között megvételre került:

„1 használt szükségtemplom (fatemplom),

ca. 20 m hosszú, 10 m széles,

az 1973. 1. 23-án történt megtekintés állapotában,

jelenlegi helye Neckarweihingen, Landäcker utca.

Ügyszintén megvásárlásra kerül a berendezés, padok, oltár, tabernákulum, sekrestye berendezése (asztal és szekrény), elektromos fűtés 2 elektromos hőtárolós kályhával, infravörös sugárzóval és kapcsolóval. A vásárlás alól ki vannak véve a székek.”²²

A templom vételára 20.000 német márka volt, az összköltség (szállítás, felállítás, javítások) persze jóval nagyobb (a szakbeszámolóban végül mintegy 100.000 márkára rúgó megtakarításról van szó). A rottenburgi püspöki hivatal 25.000 márka támogatást ajánlott fel.

A lakosság 6.000 órás önkéntes közösségi munkával támogatta az építkezést. Ezen felül a faanyag transzportjához a katonaság, a „Bundeswehr” segítségét kérték és kapták a ludwigsburgi 220-as karbantartó hadialakulattól. Funk ezredesnek két kikötése volt: egyrészt az Ipari Kamarától egy igazolás beszerzése, hogy a katonai segélyakció nem jelent a civil ipar számára konkurenciát, másrészt pedig, hogy csak annyi katonát bocsátanak majd rendelkezésre, amennyi embert a lakosság is ki tud állítani. A templom lebontása és átszállítása után, az 1973. július 27-én kelt levelében Mayer atya köszönetet mond Rosentreter alezredesnek a gondosan előkészített és levezetett akcióért, valamint a „*csapatban tapasztalt jó hangulatért, amely annak a jele, hogy a katonák megbíróztak a nem mindennapi feladattal.*”²³

Klein mester, tősgyökeres poppenweileri ács, aki az építkezésnél közreműködött, egy saját készítésű „avatási költeményben” emlékezett meg a sikeres kooperációról. Az ő személyéhez egy kisebb helyi legenda is fűződik: Amikor a katonáknak nem sikerült még egy nehéz teleszkópos daru segítségével sem beemelni a szarufakonstrukciót, Klein mester leállította a gépeket és tíz percre eltűnt. Hamarosan ismét felbukkant, de immár a hagyományos céhes viseletében, ácsmesteri gúnyájában és így irányította öntudatosan „hó-rukk” parancsal a munkálatot, amelyet végül sikeresen lezárult.

²⁰ A faluban 1900-ban 1.139 evangélikus és 2 katolikus hívő élt.

²¹ Mayer [Kézirat]. Visszaemlékezése rendelkezésre bocsátásáért és további értékes információért szívélyes köszönetet mondok Mayer plébános úrnak.

²² 1973. június 25-én kelt adásvételi szerződés. Hochberg egyházközség archívuma, „Poppenweiler“ mappa.

²³ Mayer atya 1973. július 27-én kelt levele. Hochberg egyházközség archívuma.

A fatemplomnak a Magyarországról Poppenweilerba települt katolikusok révén²⁴ Szent István lett a patrónusa. Mayer plébános úr így fogalmazott a püspöki hivatalnak írott kérvényében:

„Felvetődött a patronátus kérdése. Poppenweiler község magja dél-kelet-európai ill. Csehszlovákiából érkezett menekültekből áll. Így érthető az a kívánságuk, hogy egy számukra jól ismert szent legyen a patrónus. [...] Így vetődött fel, hogy Szent István legyen, aki az egyházközségben máshol persze nem fordul elő. Az építkezésben segédkezők többsége Magyarországról jött.”²⁵

A barakktemplom, amely eredetileg egy sörfözde raktárbarakkja volt, ugyan egyszerűen kialakított faépület volt, de szemtanúk rendre hangsúlyozzák, hogy milyen „otthonos” érzetet adott.²⁶ Egy lugasos gyümölcsös közepén állították fel. A művészi kialakítását Werner Regner festő végezte, aki a szükségből erényt kovácsolt, s a faépületet rendhagyó módon – a környezet által inspirálva – kívülről belül friss színekkel mázoltatta be.²⁷ Végül még a barakktemplom különlegességének számított kívülről a narancs, belül pedig piros és zöld, fehér és fekete kialakítás. *„Ön nyilván nem fogja megismerni a neckarwaihingeni templomot”* – írja meghívó levelében a kurátor a Püspöki Hivatalba – *„viszont annál nagyobb öröme lesz látni, mit tudtunk kihozni 600 márka festékből”* – s hozzáteszi, hogy a munkálatoknál mindvégig *„svábosan spórolva gazdálkodtak”*.²⁸

Az első misén 350-en vettek részt. Kopf esperes ünnepi beszédében Szent Istvánt is méltatta. A misén megjelent az evangélikus gyülekezet részéről Tetz tisztelendő úr is, aki *„28 év felhőtlen vendégszeretetre”* emlékezett, zenei programról pedig az evangélikus gyülekezeti énekkar gondoskodott.

A Szent István barakktemplom 1973 és 1982 között teljesített szolgálatot. (A fatemplom, miután Poppenweilerban fölöslegessé vált, ismét új helyre került, majd végleg profán szolgálatba: a nem messzi Tamm kisközség zenekarának próbaterme

2. kép

A fatemplom felépítése

(Fotó: Hochberg egyházközség archívuma)

²⁴ Katholische Kirche St. Stephan é.n. 5.

²⁵ A kurátor levele a Püspöki Hivatalnak, 1973. szeptember 17. A Püspöki Hivatal 1973. október 2-án kelt levelében adta meg az engedélyt, amelyhez előzetesen az Egyházi Tanács is ellenvélemény nélkül megszavazott (1973. szeptember 6). Hochberg egyházközség archívuma.

²⁶ Telefonbeszélgetés Regner úr özvegyével, 2008. június 25.

²⁷ A művész ezen felül a „fa” témáját az oltárképen is tematizálta. Werner Regner (1920–2008) maga is Sziléziából (Waldenburg) érkezett kitelepített volt, szobrász és festő, aki iskoláit még szülőhazájában végezte. Ludwigsburgban eleinte hosszabb ideig restaurátorként dolgozott, majd rendre igényesebb megbízásokat is kapott.

²⁸ A Rottenburgi Püspökségi Hivatal titkárságához 1973. szeptember 21-én intézett levél. Hochberg egyházközség archívuma.

lett.²⁹⁾ Nemcsak a barakktemplom belső terét használták intenzíven, hanem annak előtere, kialakított környezete is a poppenweileni társadalmi élet fontos, mondhatni „közösségkovácsoló” platformja lett, amely azáltal is lehetségessé vált, hogy az eredeti részből leválasztás során egy kisebb, több célra hasznosítható tér keletkezett. Főképp a kedvelt, hagyományos éves nyári ünnep emlékezetes, a szabadban felállított padokkal és a kitűnően megszervezett gasztronómiai infrastruktúrával. Az ünnep később új, változatos programokkal is gazdagodott. A poppenweileniak még ma is rendre pozitívan nyilatkoznak a szerény fatemplomról, amelynek emlékezetét nyilván a nosztalgia is megszépíti, de amely kétségtelenül az újratelepített falu egyik első, nagy közösségi vívmánya.

Az átmenetire tervezett fatemplom végül kilenc évig működött. Felállítása után majdhogynem azonnal felmerült egy új kőtemplom tervezésének és felépítésének az igénye – az újságok 10 éves „finanszírozási küzdelemről” tudósítanak.

Míg a barakktemplom építésében a közösség tagjai aktívan részt vettek, addig az új, modernre tervezett kőtemplomnál már nem tudtak úgy segídezni, mert a szakmunkálatok többnyire speciális ismereteket igényeltek (pl. olyan kőműves szakemberekre volt szükség, akik a templom külső falához használt különleges terméskő felhasználásához is értettek). Pedig voltak, akik szívesen segédkeztek volna. A kitelepített Vogel úr (tetőfedő) például, aki a szükség-templom tetejét is fedte, és mindenképpen az újét is szeretne volna, ezt sajnos már sajnos nem élhette meg.³⁰⁾ A templom számára – például a keresztkőre és az ablakokra – több család ajánlott fel adományokat. Ezen felül idősebb és fiatalabb hívek három éven át gyűjtő úton vettek részt (ún. „Betelpredigt”), s végül komoly összeget, 95.000 márkát sikerült „összeprédikálniuk”.

3. kép
Az új Szent István templom
(Fotó: Schell Csilla)

Nagy jelentőségűnek mondható, hogy az átmeneti templom után az új, végleges, kb. két millió márkából felépített, 184 férőhelyes kőtemplom is Szent István nevet kapta. Ezt is, mint ahogyan elődjét is, közszájon mindig csak „Stephanskirche” néven emlegetik.

A templomépítés sikere az építész házaspár, valamint Werner Regner művész és Mayer plébános – utóbbi az egész terv *spiritus rectora* – igen eredményes együttműködésének köszönhető. Az új Szent István-templom építésének első mozzanata (1981. február) például annak a leleményességnek a szimbóluma, amely az egész templomépítést jellemezte. Bár a hely szentelésekor olyan hideg volt, hogy a föld kökeményre fagyott, Mayer atya mégis földbe tudta szúrni az ásót. A „soda” gond-

²⁹⁾ Schaub asszony szíves közlése. Hochberg-Remseck am Neckar, 2009. január 16.

³⁰⁾ Mayer plébános úr szíves közlése.

san elő volt készítve, mivel az előző napon gallyakból tüzet raktak, és a parázs melegen tartotta a talajt, így a föld puha maradt.

A KORONA-SZIMBÓLUM

Magyar szemszögből nyilván érdekes, hogy vajon milyen ikonográfiai ábrázolás nyomait találjuk a templomban. A Szent István templom egyetlen, közvetlen a szent királyt idéző eleme nem a templomban, hanem annak bejáratí terében található: a zárókőbe vésett Szent Korona-relief.

Bár az alkotó láthatólag bizonyos hűségre törekedett, így például jól megkülönböztethető a jellegzetes alsó görög és a felső latin korona és a pántozat. A frontpántra azonban, ahol az eredeti koronán Pantokrátor Krisztus képe látható, Mária és a gyermek Jézus került. A korona jellegzetes félrekapott keresztje jól kivehető. Gyöngyei, széthajló lemezei és a dőlt kereszt felnagytásával naiv stílusú, kissé meseszerű.

4. kép

A Szent István templom vésett zárókő-reliefje
(Fotó: Schell Csilla)

Bár a templom keletkezésének írott illetve nyomtatott emlékezeti narratíváiban erre adat sehol sem szerepel, aligha elképzelhető, hogy a Korona Magyarországra hozatala (1978. január 5-én, Carter elnöksége idején), amely éppen az építkezés idejére esett, ne lett volna – akár tudat alatt is – valamiféle befolyással itteni megjelenítésére. Politikai aktualitása mellett azonban (amelyet bizonyíték hiányában csupán gyaníthatunk) a korona elsősorban szakrális üzenetet hordoz, amit Mayer atya így ismeret: „*Van itt még egy másik kereszt is, a koronán meghajlott, félreütött kereszt. Mert egy koronát nem lehet megreparálni. Annak szenvedéstörténete – a dicsősége.*”³¹ A koronakereszt tehát, amely elszenvedte az ütést, ebben az esetben a kereszt szenvedésének általános szimbóluma. Így tud beilleszkedni abba az új kontextusba, ahol pontos történetét, jelentőségét az emberek többsége nem ismerheti. Profán funkciója egyrészt az, hogy jelzi, ennek a Szent István templomnak nem a vértanú, hanem egy magyar király a patrónusa. Ezenfelül jelzi – még ha nem is ebből az okból készült – a faluba települt magyarországi németek emlékezeti helyét a már asszimilálódott utódok és a mindenkori látogatók számára.

³¹ Eredeti szöveg: „*Da ist auch noch ein anderes Kreuz: das geknickte, geschlagene Kreuz auf der Stephanskronen des Grundsteins. Eine Krone wird nicht repariert. Ihre Passion ist ihr Ruhm. Das Siegeszeichen der Christenheit gilt in einer anderen Welt und Zeit, die freilich jeden Augenblick hier beginnt.*“ In: Mayer: Legende, 4.o.

IRODALOM

KALTENECKER, Krisztina

- 2001 Wie wird eine Baustelle zur Gemeinde? Das Grundkonzept der Darmstädter Donauesiedlung zur Ansiedlung und Eingliederung (1949–1954), in: RETTERATH, Hans-Werner Hg. *Ortsbezüge. Deutsche in und aus dem mittleren Donaauraum*. Schriftenreihe des Johannes-Künzig-Institut 5, Freiburg, 193–221.

KARASEK-LANGER, Alfred

- 1955 Volkskundliche Erkenntnisse aus der Vertreibung. *Jahrbuch für Volkskunde der Heimatvertriebenen* 1, 11–65.

SCHELL, Csilla

- 2008 Das Fest des St. Stephan als überdachendes Identitätsangebot, in: SCHELL, Csilla – PROSSER, Michael Hg. *Fest, brauch, Identität. Ünne, szokás, identitás*. Ungarisch-deutsche Kontaktfelder, Schriftenreihe des Johannes-Künzig-Instituts 9, Freiburg, 15–85.

SCHREIBER, Georg

- 1938 *Stephan I. in der deutschen Sakralkultur*. Etudes sur l'Europe centre-orientale 15 (Kölönlönyomat). Stemmer, Budapest, 1–52.

SENZ, Ingomar

- 1994 *Die Donauschwaben*. Studienbuchreihe der Stiftung Ostdeutscher Kulturrat 5. Langen Müller, München.
- 1985 *Die Eingliederung der Vertriebenen im Landkreis Ludwigsburg. Ein Rückblick auf die vier Jahrzehnte seit 1945*. Eigenverlag des Landkreises Ludwigsburg [1998] 50 Jahre St. Stephan 1948–1998. Dankbar zurückschauen – Miteinander in die Zukunft. Eine Dokumentation. Stadt Griesheim.
- [é.n.] Katholische Kirche St. Stephan Ludwigsburg-Poppenweiler [A St. István Ludwigsburg-poppenweileri katolikus templom]. Szerk.. Katholische Kirchengemeinde Hochberg/Hochdorf/Poppenweiler.

DOKUMENTUMOK

[é.n.] Knapp, Karl: St. Stephan – neue Heimat für Deutsche aus Südosteuropa.
www.griesheim.de/St-Stephan.777.0.html

[é.n.] Mayer, Helmut A.: Legende [Kézirat]

Hochberg egyházközség archívumának aktái